

Słowa kluczowe: terroryzm, atak terrorystyczny, spirala strachu, zacieranie granic moralnych, społeczeństwo kierowane strachem, efekt zubożniania społeczeństwa, próg ludzkiej wrażliwości.

PSYCHOLOGICZNO – SPOŁECZNY WYMIAR TERRORYZMU

Wstęp

Terroryzm jako zjawisko polegające na realizacji określonych celów politycznych, o podłożu religijnym, ideologicznym lub innym we współczesnych stosunkach międzynarodowych staje się w ostatniej dekadzie coraz wyraźniej dostrzegalny. Ponadto, jest wysoce prawdopodobne, iż prawidłowość ta będzie nasilać się w najbliższej przyszłości. Dowodzi tego postępująca radykalizacja postaw politycznych oraz światopoglądowych w wielu częściach świata, a także duża atrakcyjność terroryzmu, przejawiającego się w tym kontekście, jako nieskomplikowany i relatywnie tani środek służący osiągnięciu określonych celów. Ramy czasowe zjawiska nie zamknęły się wraz z końcem XX wieku – wręcz przeciwnie – XXI wiek przyniósł ze sobą kolejne, brutalniejsze ataki terrorystyczne. Znaczenie terroryzmu wzrasta, głównie z uwagi na fakt, iż coraz silniej wpływa na kontakty polityczne, społeczne i gospodarcze w wymiarze globalnym. Celem artykułu jest zdiagnozowanie psychologiczno-społecznych aspektów tego zjawiska jako niezwykle istotnych w analizie problemu.

1. Identyfikacja zjawiska

Słowu *terroryzm* dało początek łacińskie *terrere* w dosłownym tłumaczeniu znaczące *przerażać*, zbliżone znaczeniowo z takimi polskimi określeniami jak *drzeć*, *budzić strach* i *grozę*. Po raz pierwszy zwrotu *terroryzm* użyto w czasie Konferencji Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Karnego w Brukseli w 1930 roku. Terroryzm jakiego doświadczamy obecnie narodził się na przełomie lat 60-tych i 70-tych ubiegłego stulecia³³³. Zmiany zachodzące we współczesnym świecie stanowiły idealne podłoże rozwoju organizacji terrorystycznych. Zjawisko terroryzmu na przełomie XX i XXI wieku przybrało tak duże rozmiary, że zaliczono je do problemów globalnych³³⁴, których istotą jest „fakt, że nawet jeśli nie dotyczą one bezpośrednio wszystkich krajów czy społeczności naszego globu, to aby skutecznie je rozwiązać wszystkie kraje i społeczności muszą włączyć się w ten proces”³³⁵. Działalność terrorystyczna przybrała charakter światowy, który wyraża się w obejmowaniu swoim zasięgiem całego świata lub znaczących jego części, stwarzając realne zagrożenie dla bezpieczeństwa światowego.

³³² Praca napisana pod kierunkiem prof. UG, dr hab. Sylwii Pangsy – Kania, Instytut Handlu Zagranicznego, Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Gdańskiego.

³³³ M. Pietraś (red.), *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Wyd. UMCS, Lublin 2007, s. 530.

³³⁴ Z. Dach, *Globalne problemy współczesnego świata*, Dostępne w internecie: http://riad.pk.edu.pl/~naszapol/archiwum/NR30/TEXT/4_8.htm, 06.11.2010.

³³⁵ S. Pangsy-Kania, *Pojęcie i cechy problemów globalnych* [w:] *Przemiany we współczesnej gospodarce światowej*, (red.) E. Oziewicz, Polskie Wyd. Ekonomiczne, Warszawa 2006, s. 250.

Mimo istnienia wielu różnych definicji terroryzmu nie jest pojęciem do końca wyjaśnionym. Dzieje się tak dlatego, że naukowcy definiujący to zjawisko w swoich badaniach przyjmują określoną metodologię wybierając definicję, która jest najbardziej tożsama z badanym akurat aspektem terroryzmu. Trudności w sprecyzowaniu terminu wynikają także z faktu, iż działania przyjmowane przez jedną stronę za akty terroryzmu, przez drugą mogą być rozumiane jako zwykłe działania partyzanckie. Zdaniem A.P. Schmidta nadmierne używanie tego pojęcia może doprowadzić do sytuacji, gdzie staje się ono częścią obraźliwej retoryki do jakiej odnoszą się polityczni oponenti³³⁶. Z kolei złe, bądź nieprawidłowe sformułowanie sprawia, że danemu zjawisku nadaje się cechy, których tak naprawdę nie posiada.

W długim okresie zimnej wojny organizacje terrorystyczne bez problemów rozwijały się w krajach Zachodu. Istotne było wsparcie ze strony państw komunistycznych, będących często miejscem szkoleń, źródłem finansowania oraz bezpiecznego schronienia. Z drugiej strony godne uwagi jest wsparcie przez państwa zachodnie organizacji terrorystycznych (głównie przez Stany Zjednoczone), które miało na celu osłabienie Związku Radzieckiego. W okresie zimnej wojny USA wspierały finansowo organizacje w Afganistanie, Czeczenii, a walczących Afgańczyków i Czeczenów nazywano bojownikami o wolność, a nie terrorystami. Jest to tylko jeden z przykładów, które uwiadcniają problem ze zdefiniowaniem zjawiska terroryzmu. Innym dowodem trudności, jakie niesie ze sobą pojęcie terroryzmu jest niemożność ustalenia daty pierwszego w historii ludzkości ataku terrorystycznego. Dzieje się tak ze względu na mnogość wyodrębnionych aspektów terroryzmu.

Krótko po zamachach terrorystycznych w Nowym Jorku i Waszyngtonie z 11 września 2001 roku państwa europejskie przyjęły jedną z najtrafniejszych definicji, zgodnie z którą „działaniami terrorystycznymi są: wszelkie celowe akty popełnione przez pojedyncze osoby lub organizacje przeciw jednemu lub kilku państwom lub ludności, w celu zastraszenia oraz poważnego osłabienia lub zniszczenia struktury politycznej, gospodarczej i społecznej kraju. Pojęcie to obejmuje także najnowsze formy terroryzmu jak sabotaż sieci informacyjnych czy spowodowanie spustoszeń ekologicznych”³³⁷. Powyższa definicja budzić może pewne wątpliwości, gdyż w taki właśnie sposób prowadzono operacje zbrojne poczynając od operacji w Wietnamie przez interwencję w Serbii, a kończąc na operacji irackiej.

Z uwagi na dużą liczbę stworzonych pojęć, na potrzeby niniejszego opracowania, w oparciu o szereg różnorodnych definicji przyjęto, że terroryzm jest formą politycznej przemocy, która polega na bezprawnym zastraszeniu danej społeczności przez jednostki niepaństwowe, mającym na celu wymuszenie ustępstw, narzucenie własnych przekonań lub sprowokowanie działań o charakterze odwetowym³³⁸.

2. Strach jako podstawowe narzędzie terrorystów

Niewątpliwie prawdą jest stwierdzenie, że podstawowym elementem terroryzmu jest wywoływanie strachu nie tyle samymi zamachami, co już możliwością ich wystąpienia. Stanowi to istotę terroru, który znano i wykorzystywano długo przed pojawieniem się nowożytnego

³³⁶ A. P. Schmid, *Problem zdefiniowania terroryzmu*, [w:] *Encyklopedia terroryzmu*, (red.) B. Zasieczna, Wyd. Muza S.A., Warszawa 2004, s. 11.

³³⁷ R. A. Kosta, *Terroryzm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa cywilizacji zachodniej w XXI wieku*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 12.

³³⁸ Por. D. Szlachter, *Walka z terroryzmem w Unii Europejskiej*. *Nowy Impuls*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 16-24.

terroryzmu i tego znanego nam obecnie. Wywołanie strachu jako fundamentalny element znaczeniowy terroryzmu, wpisany w jego etymologię jest zarazem jego najważniejszą cechą. „Strach, groza, terror – są dla osób i ugrupowań posługujących się terroryzmem, zarówno jednym ze środków dla realizacji określonych celów, jak też celem samym w sobie”³³⁹. Terroryści za pomocą strachu osiągają konkretne cele polityczne i ideologiczne. Bezpośrednia fizyczna przemoc jest często mniej skutecznym elementem terroryzmu niż wywołanie strachu, który pozbawiając ludzi logicznego myślenia paraliżuje i uniemożliwia szybkie i skuteczne podjęcie odpowiednich działań. Nakręcanie spirali strachu stanowi niezwykle skuteczną taktykę postępowania terrorystów w społeczeństwie stanowiącym potencjalny cel.

Przez psychologiczno-społeczny wymiar terroryzmu rozumiemy ogół działań ze strony organizacji terrorystycznych, wywierających istotny wpływ na psychologię tłumu i warunkujących określone postępowanie danej społeczności³⁴⁰.

Ważną cechą w aspekcie psychologiczno-społecznego aspektu terroryzmu jest również to, że obiektami działań są najczęściej osoby bądź grupy osób niemające bezpośredniego wpływu na spełnienie oczekiwanych przez terrorystów celów. Dlatego też działalność terrorystyczna musi odznaczać się znacznym efektem psychologiczno-społecznym oraz odpowiednim wydzźwiękiem medialnym, gdyż tylko wówczas zamach będzie skuteczny.

Strach i poczucie zagrożenia terroryści osiągają już za pomocą groźby ataku, co wskazuje na duży potencjał dający im przewagę. Zdecydowanie mniej istotne są dla terrorystów konkretne ofiary ataku (przemocy, zamachu bombowego, porwania samolotu). Wprawdzie nie bez znaczenia jest liczba ofiar, ponieważ warunkuje ona poziom uzyskanego strachu i zdecydowanie zwiększa efekt psychologiczno-społeczny. Działanie powyższej zasady jest szczególnie dobrze widoczne na przykładzie działalności terrorystycznej ekstremistycznych ugrupowań islamskich powiązanych z Al-Kaidą (w tym samej Al-Kaidy), których celem jest spowodowanie jak największej liczby ofiar i zniszczeń, a nie samo dokonanie ataku jako takiego. Istotą operacji terrorystycznych jest bowiem spowodowanie odpowiedniej reakcji w jak najszerszej zbiorowości i doprowadzenie do sparaliżowania możliwości sprawnego jej funkcjonowania. Taki mechanizm występuje zawsze, niezależnie od tego czy chodzi o rzeczywiste użycie przemocy czy też samą groźbę zamachu.

Strach wywołany przez terroryzm ma dualny charakter. Z jednej strony ma on wymiar indywidualny, kierowany obawami o życie najbliższych i swoje. Z drugiej zaś strony posiada również ponadjednostkowy (zbiorowy) wymiar przejawiający się w obawach o naród, grupę etniczną lub wyznaniową, czyli ogółem – państwo i jego przetrwanie. „Dla zainicjowania procesu oddziaływania tego czynnika psychologicznego, terroryści potrzebują jedynie przeprowadzić skuteczny atak (lub serię ataków), dla uwiarygodnienia siebie i swojej sprawy”³⁴¹.

Obserwacja i analiza zachowań organizacji terrorystycznych przyczyniła się do stworzenia swoistego schematu mechanizmu planowania i realizacji ataków terrorystycznych. Zamach przeprowadzany jest często w miejscu przypadkowym. W niedługim czasie po dokonaniu aktu terrorystycznego, najczęściej z użyciem mediów, dochodzi do zidentyfikowania odpowiedzialnego podmiotu. Terroryści przedstawiają motyw i cele działania, formułując

³³⁹ T. Ołowski, *Psychologiczne aspekty terroryzmu*, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/artukul,422,Psychologiczne_aspekty_terroryzmu_-_zarys_problemu, 14.01.2011.

³⁴⁰ B. Hołyst, *Terroryzm*, Wyd.Lexis Nexis, Warszawa 2011, s. 112.

³⁴¹ T. Ołowski, *Psychologiczne aspekty terroryzmu*, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/artukul,422,Psychologiczne_aspekty_terroryzmu_-_zarys_problemu, 14.01.2011.

często następne groźby w przypadku niezastosowania się do postawionych warunków. Spełnienie żądań zapewnia zaniechanie dalszych ataków.

Powyższy schemat realizacji zamachu dowodzi skuteczności i dużej determinacji danej grupy terrorystycznej oraz wskazuje na słabość władz, które są odpowiedzialne za zapewnianie bezpieczeństwa społeczeństwu.

3. Przejawy wpływu terroryzmu na społeczeństwo

Klasyczny mechanizm działania terroryzmu zakłada, że środki masowego przekazu pokazując na bieżąco przebieg wydarzeń i realne zagrożenie ze strony zamachowców, pośrednio wymuszają na organach władzy podjęcie działań mających na celu spełnienie politycznych żądań terrorystów. Mechanizm ten działa wyłącznie w państwach o demokratycznym systemie rządów. Ustroje gwarantujące obywatelom szereg niezbywalnych praw i wolności obywatelskich stanowią niezwykle atrakcyjne środowisko dla terrorystów. W państwach takich ugrupowania terrorystyczne praktycznie bez ograniczeń prowadzą swoją działalność, poruszając się, komunikując, wynajmując lokale czy korzystając z usług bankowych. Instytucje i służby publiczne w państwach demokratycznych mają zatem utrudnioną możliwość kontroli i skutecznego przeciwdziałania takim zagrożeniom. Cechy państw o ustrojach demokratycznych powodują zwiększone zainteresowanie takimi krajami ze strony ugrupowań terrorystycznych. „Przedstawicielski system rządów oraz szerokie prawa obywatelskie i wolności ludności niejako z założenia stwarzają bowiem przesłanki umożliwiające podjęcie próby wymuszenia określonych zachowań władz poprzez bezpośrednie oddziaływanie psychologiczne na społeczeństwo”³⁴². Zagrożone grupy społeczne (etniczne) za pośrednictwem akcji społecznych, demonstracji, środków masowego przekazu czy też swoich przedstawicieli w organach władzy mogą domagać się podjęcia odpowiednich kroków mających na celu eliminację groźb ze strony terrorystów.

Jednakże redukcją groźb nie musi być konieczne podjęcie walki z terrorystami. Przejawem działania na rzecz niwelowania zagrożenia może być również spełnienie żądań terrorystów. Dobrym przykładem wpływu społeczeństwa demokratycznego na reakcję państwa wobec żądań terrorystów był przebieg kampanii wyborczej do hiszpańskiego parlamentu w marcu 2004 roku. Dwa dni przed wyborami komórka Al-Kaidy stacjonująca w Maroku dokonała krwawych zamachów bombowych na podmiejskie pociągi w Madrycie³⁴³. Niedługo po zamachach portale internetowe należące do islamistów zamieściły komunikaty zapowiadające kolejne ataki na terytorium Hiszpanii, w przypadku niewycofania hiszpańskiego kontyngentu wojskowego z Iraku. Wyniki wyborów były zaskakujące, bo mimo wyraźnego prowadzenia w sondażach podczas kampanii wyborczej dotychczas rządzącej konserwatywnej Partii Ludowej, zwycięstwo odniosła opozycyjna Partia Socjalistyczna, która otwarcie opowiadała się w swoim programie wyborczym za całkowitym wycofaniem hiszpańskich oddziałów z Iraku. Jak można się było spodziewać, krótko po utworzeniu nowego socjalistycznego rządu, podjęto decyzję o zakończeniu udziału hiszpańskich żołnierzy w operacji irackiej. Ostatecznie oddziały zostały wycofane w sierpniu 2004 roku”³⁴⁴.

³⁴²T. Otłowski, *Psychologiczne aspekty terroryzmu*, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/artukul,422,Psychologiczne_aspekty_terroryzmu_?_zarys_problemu, 14.01.2011.

³⁴³A. Mroczek, *Zamach w Madrycie 11 III 2004 – minuta po minucie*, <http://www.terroryzm.com/article/325/Zamach-w-Madrycie-11-III-2004-minuta-po-minucie.html>, 15.01.2011.

³⁴⁴Jak wyżej.

Al-Kaida przyjęła strategię polegającą na zmasowanej kampanii islamskiego terroru, zakładającą zmuszenie rządów państw zachodnich do znacznego ograniczenia zaangażowania w regionach świata zamieszkiwanych przez muzułmanów. W dalszej perspektywie strategia ma na celu nakłonienie państw Zachodu do uznania wiodącej roli islamu i porządku społeczno-politycznego opartego na jego założeniach.

Niezwykle ważną rolę z punktu oddziaływania psychologiczno-społecznego na społeczeństwo mają środki masowego przekazu. Według istniejących obecnie teorii wywieranie wpływu przez organizacje terrorystyczne na opinię publiczną danego kraju następuje za pomocą następujących metod:

- zwrócenia uwagi jak największej liczby ludzi,
- nakręcania spirali przemocy,
- powodowania wymiernych strat.

Warto zaznaczyć, iż współcześnie mamy do czynienia z łącznym występowaniem powyżej wymienionych metod wywierania psychologicznego wpływu. „Najbardziej powszechnym rodzajem terrorystycznego oddziaływania jest zwrócenie uwagi, zakładające uzyskanie przez terrorystów rozgłosu medialnego i społecznego, a także uznania zasadności i słuszności ich postulatów zarówno przez społeczność, którą reprezentują, jak i społeczność przez nich atakowaną”³⁴⁵. W przypadku braku rozgłosu w środkach masowego przekazu, traci sens jakakolwiek działalność terrorystyczna, lub – mówiąc inaczej – traci ona charakter *stricte* terrorystyczny. Nakręcanie spirali przemocy zakłada występowanie cyklu działań terrorystycznych przebiegających w układzie *akcja-represja-reakcja*, i ma na celu zmniejszenie poparcia społecznego dla przedstawicieli władzy, przy jednoczesnym wzroście poparcia dla terrorystów i ich żądań. Dość łatwo udaje się to osiągać dzięki mediom. Terroryci zakładają, że represyjne działania władz skierowane przeciwko nim, dotkną również grupy społeczne (etniczne, religijne) z nimi identyfikowane lub przypuszczalnie wspierające działalność terrorystyczną, w wyniku czego dojdzie do masowych wybuchów społecznych skierowanym przeciwko władzy. Powyższy sposób postępowania stosowały lewackie ugrupowania terrorystyczne w Europie już od końca XIX wieku, a rozwinęły w wieku XX. Współcześnie metod tych używają baskijska ETA i większość islamistycznych ugrupowań terrorystycznych (np. Al-Kaida).

4. Wzrost brutalności i zacieranie granic moralnych terrorystów

Spowodowanie wymiernych strat to strategia najrzadziej wybierana przez terrorystów. Klasyczna teoria terroryzmu mówi o podejmowaniu ataku na określony cel ze względu na dużą wartość materialną lub symboliczną dla danego kręgu kulturowego. Dzięki niszczeniu takich celów terroryści zdobywają stosunkowo szybko rozgłos w mediach i społeczeństwie. Zdobycie rozgłosu jest prostsze ze względu na dobór tzw. celów miękkich, czyli takich, które łatwo zaatakować (szpitale, kościoły, dworce, stacje metra, centra handlowe). Zamach mający przynieść wymierne korzyści dla terrorystów (czyli jak największe straty wśród atakowanych) jest niezwykle trudny do zaplanowania i przeprowadzenia. Ponadto działanie tego typu stanowi ostateczny środek realizacji celu i uniemożliwia prowadzenie jakichkolwiek rokowań

³⁴⁵ T. Otłowski, *Psychologiczne aspekty terroryzmu*, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/artukul,422,Psychologiczne_aspekty_terroryzmu_-_zarys_problemu, 14.01.2011.

z władzami. Dlatego też obecnie strategia zadawania przeciwnikowi wymiernych strat stosowana jest w ugrupowaniach o motywacji religijnej, w szczególności wśród ekstremistów islamskich.

Analizując psychologiczno-społeczny aspekt terroryzmu należy także zwrócić uwagę na dobór taktyki działania organizacji terrorystycznych, gdyż odgrywa ona kluczową rolę w wywieraniu wpływu na opinię publiczną. Odpowiednia taktyka znacznie zwiększa efektywność sił i środków użytych w danej akcji. Współcześnie możemy zaobserwować, szczególnie w terroryzmie islamskim, zmierzanie do maksymalizacji zasięgu oddziaływania psychologicznego na daną społeczność, przez wywołanie szoku, spowodowanie znacznych strat osobowych i materialnych oraz wysoki poziom brutalności i determinacji terrorystów.

Szczególnym przypadkiem psychologicznego oddziaływania na społeczeństwo są zamachy samobójcze, opracowane i zastosowane po raz pierwszy przez libański Hezbollah w 1982 roku. Rosnąca popularność tej metody spowodowana jest faktem, iż zamach samobójczy w wykonaniu jednego lub kilku terrorystów prowadzi do zwiększenia operacyjnej skuteczności ataku i efektywności danego ugrupowania terrorystycznego. Dzieje się tak, ponieważ odpowiednio zmotywowany (najczęściej na tle religijnym) członek grupy, wykorzystując bieżącą sytuację i dynamicznie reagując na wydarzenia jest w stanie znaleźć się bliżej celu i spowodować więcej strat, czego nie gwarantuje zastosowanie innych technik ataku (zdalne ładunki wybuchowe, samochody-pułapki). Ponadto zamachy samobójcze są szokującym zjawiskiem dla ludzi żyjących w zachodnim kręgu kulturowym.

Kolejną szokującą dla zachodnich społeczeństw metodą działania jest ucinanie głów uprowadzonym zakładnikom przez islamskich terrorystów, w przypadku niewypełnienia przez państwa ich politycznych żądań. Strach, grozę i szok potęguje skrupulatne nagrywanie i publikowanie w internecie materiałów z egzekucji. W analizie psychologiczno-społecznych uwarunkowań terroryzmu niezwykle ważne wydaje się swoiste spowszednienie zjawiska. Przyczyniają się do tego sami terroryści, stosujący coraz krwawsze i brutalniejsze metody działania. Ma na to wpływ również częstotliwość zamachów, która powoduje obniżanie swoistego progu wrażliwości ludzkiej. Dlatego też, nie jest to zjawisko pożądane przez terrorystów, gdyż zawęża możliwość psychologicznego wywierania wpływu i presji na daną zbiorowość. W efekcie organizacje terrorystyczne zmuszone są do sięgania do coraz drastyczniejszych metod, aby przełamać postępujące zubożenie społeczne na akty terroru.

Podsumowanie

Terroryzm we wszelkich formach z dużym prawdopodobieństwem będzie jednym z podstawowych czynników wpływających na rzeczywistość międzynarodową XXI wieku. Strach przed aktywnością ze strony ugrupowań terrorystycznych (rzeczywistą lub oczekiwaną) jest podstawowym psychologiczno-społecznym elementem badanego zjawiska. Współczesne ugrupowania terrorystyczne za pomocą niezwykle brutalnych metod, skrajnych form przemocy i powodowaniu strat materialnych nakręcają spiralę strachu w społeczeństwie stanowiącym potencjalny cel, co skutecznie otwiera drogę do osiągnięcia celów politycznych organizacji. Zagrożenie terroryzmem dotyczy w szczególnym stopniu państw o ustroju demokratycznym. Instytucje i służby publiczne tych krajów stoją przed dużym wyzwaniem, jeśli chodzi o przeciwdziałanie atakom, już na etapie przygotowań. Organizacje terrorystyczne realizują swe cele pośrednio z udziałem społeczeństwa kierowanego strachem, jak widać na przykładzie Hiszpanii.

Współcześnie zauważana jest tendencja do postępującego zjawiska zubożenia społeczeństw na brutalne ataki terrorystyczne. To swoiste błędne koło, ponieważ próg ludzkiej wrażliwości obniżają właśnie częste i brutalne ataki, co z kolei wymusza intensyfikację kolejnych aktów terroru dla osiągnięcia zamierzonego efektu.

Streszczenie

Na przestrzeni ostatnich lat terroryzm stał się bardzo ważnym problemem współczesnego świata. Jego negatywne oddziaływanie dało się zauważyć w społeczeństwie. Niniejsze opracowanie analizuje tylko wybraną sferę problemu. Celem artykułu jest zdiagnozowanie psychologicznych i społecznych aspektów terroryzmu. Zważywszy na to, że terroryzm rośnie w siłę, przy jednoczesnym obniżeniu progu wrażliwości ludzkiej, ataki terrorystyczne będą coraz bardziej brutalne i krwawe.

Summary

Within the space of recent years, terrorism became very important problem of the contemporary world. It's negative impact was noticed in society. This paper analyses only selected sphere. The aim of the article is to diagnose psychological and social aspects of terrorism. Considering that terrorism grow in strength recently, while threshold of human sensibility decreases constantly, terrorist attacks will be more brutal and bloody.

Bibliografia:

1. Dach Z., *Globalne problemy współczesnego świata*, http://riad.pk.edu.pl/~naszapol/archiwum/NR30/TEXT/4_8.htm.
2. Hołyst B., *Terroryzm*, Wyd. Lexis Nexis, Warszawa 2011.
3. Kosta R. A., *Terroryzm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa cywilizacji zachodniej w XXI wieku*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007.
4. Mroczek A., *Zamach w Madrycie 11 III 2004 – minuta po minucie*, <http://www.terrorizm.com/article/325/Zamach-w-Madrycie-11-III-2004-minuta-po-minucie.html>.
5. Otlowski T., *Psychologiczne aspekty terroryzmu*, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/artikul,422,Psychologiczne_aspekty_terroryzmu_?_zarys_problemu.
6. Oziewicz E. (red.), *Przemiany we współczesnej gospodarce światowej*, Polskie Wyd. Ekonomiczne, Warszawa 2006.
7. Pietraś M. (red.), *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Wyd. UMCS, Lublin 2007.
8. Szlachter D., *Walka z terroryzmem w Unii Europejskiej*. Nowy Impuls, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007.
9. Zasieczna B., (red.) *Encyklopedia terroryzmu*, Wyd. Muza S.A., Warszawa 2004.